

Internationaal humanitair recht en mensenrechtenrecht

Gelijkenissen en verschillen

Zowel internationaal humanitair recht (IHR) als mensenrechtenrecht (MRR) streven naar de bescherming van het leven, de gezondheid en de waardigheid van individuen. Ze doen dit evenwel vanuit een verschillende invalshoek. Het is niet verrassend dat, hoewel de formulering heel verschillend is, de essentie van sommige regels gelijklopend, maar niet identiek zijn. De twee rechtsinstrumenten hebben als doelstelling om het menselijk leven te beschermen, verbieden marteling of wrede behandeling, omschrijven de basisrechten voor personen die het onderwerp zijn van een proces, verbieden discriminatie, bevatten voorzieningen voor de bescherming van vrouwen en kinderen, regelen aspecten van het recht op voedsel en gezondheidszorg. Toch behandelen de regels van het IHR veel onderwerpen, die buiten het kader van het MRR vallen, zoals het voeren van de vijandelijkheden, de status van een strijder en van een krijgsgevangene en de bescherming van de Rode Kruis- en de Rode Halve Maanemblem. Op dezelfde wijze, behandelt het MRR aspecten van het leven in vreedstijd die niet worden geregeld door het IHR, zoals persvrijheid, recht op vrijheid van vereniging en vergadering, stemrecht en stakingsrecht.

Wat is internationaal humanitair recht?

Internationaal humanitair recht is een verzameling van internationale regels die ontstaan zijn door verdragen of gewoonte, die specifiek als doel hebben de humanitaire problemen die rechtstreeks ontstaan door internationale en niet-internationale gewapende conflicten op te lossen. Het beschermt personen en goederen die het slachtoffer zijn of zouden kunnen zijn van een gewapend conflict en beperkt de keuze van de partijen inzake methoden en middelen van oorlogvoering.

De belangrijkste rechtsbronnen van het IHR voor internationale gewapende conflicten zijn de vier Verdragen van Genève van 1949 en het Eerste Aanvullende Protocol van 1977. Voor niet-internationale gewapende conflicten zijn dat artikel 3, gemeenschappelijk aan de vier Verdragen van Genève en het Tweede Aanvullende Protocol van 1977.

... en wat is mensenrechtenrecht?

Mensenrechtenrecht is een verzameling van internationale regels die zijn ontstaan door verdragen of gewoonte, op basis waarvan individuen en groepen een zeker gedrag of voordelen van overheden kunnen verwachten en/of eisen. Iedereen geniet mensenrechten, louter en alleen om het feit van het mens-zijn. Talrijke principes en richtlijnen, die niet neergeschreven zijn in de verdragen behoren ook tot het geheel van internationale mensenrechtenstandaarden.

De belangrijkste rechtsbronnen van het mensenrechtenrecht zijn:

- de Internationale Verdragen inzake Burgerrechten en Politieke Rechten en inzake Economische, Sociale en Culturele Rechten (1966)
- het Verdrag inzake de Voorkoming en de Bestrafing van Genocide, (1948)
- het Internationaal Verdrag inzake de Uitbanning van Alle Vormen van Rassendiscriminatie (1965)
- het Verdrag inzake de Uitbanning van Alle Vormen van Discriminatie van Vrouwen (1979)
- het Verdrag tegen Foltering en andere Wrede, Onmenselijke of Onterende Behandeling of Bestrafing (1984)
- het Verdrag inzake de Rechten van het Kind (1989).

De belangrijkste regionale rechtsinstrumenten zijn:

- het Europese Verdrag ter Bescherming van de Rechten van de Mens en de Fundamentele Vrijheden (1950)
- de Amerikaanse Verklaring inzake de rechten en de plichten van de Mens (1948)
- het Amerikaanse Verdrag voor Mensenrechten (1969)
- het Afrikaanse Handvest inzake de Rechten van de Mens en de Volken (1981).

Hoewel het IHR en het MRR zich afzonderlijk hebben ontwikkeld, behelzen recente verdragen bepalingen van beide rechtsinstrumenten. Voorbeelden hiervan zijn het Verdrag inzake de Rechten van het Kind, het Facultatief Protocol bij dit Verdrag inzake de betrokkenheid van kinderen bij gewapende conflicten en het Statuut van Rome inzake het Internationaal Strafhof.

Wanneer zijn de Verdragen van toepassing?

IHR is van toepassing bij gewapende conflicten, zowel bij internationale als niet-internationale conflicten. Internationale gewapende conflicten zijn conflicten waarbij minstens twee staten betrokken zijn en bevrijdingsoorlogen, ongeacht of er een oorlogsverklaring is. Zelfs indien de oorlogstoestand door één van de partijen niet wordt erkend.

Niet-internationale conflicten zijn conflicten waarbij de strijdkrachten van de staat vechten tegen gewapende groeperingen of waar rebellen onderling strijden. Omdat het IHR een uitzonderlijke situatie - een gewapend conflict - behandelt, is er geen enkele afwijking of uitzondering toegestaan op de regels.

In principe is het mensenrechtenrecht altijd van toepassing, zowel in vredes- als in oorlogstijd. Afwijkingen zijn volgens sommige verdragen echter toegestaan bij een algemene noodtoestand, die een bedreiging vormt voor het bestaan van het volk. Deze afwijkingen mogen niet verder gaan dan de toestand vereist, niet in strijd zijn met andere verplichtingen die voortvloeien uit het internationaal recht, waaronder het IHR en mogen geen discriminatie inhouden.

Van een harde kern van mensenrechten kan nooit afgeweken worden: het recht op leven, het verbod op marteling of wrede, onmenselijke of ontorende behandeling of bestrafing, het verbod op slavernij en onderworpenheid en het verbod op retroactieve strafwetten.

Wie is verbonden door deze rechtsinstrumenten?

Internationaal humanitair recht verbindt alle partijen bij een gewapend conflict. In internationale conflicten moet er op toegezien worden door de staten. Bij interne conflicten zijn zowel de staat als de gewapende groeperingen door het IHR gebonden.

Het mensenrechtenrecht bevat regels die overheden binden in hun relatie tot individuen. Meer en meer gaan er stemmen op om ook van niet-staatsactoren te verwachten dat zij de mensenrechten respecteren. Zeker wanneer ze een zeker regeeringsgezag uitoefenen. Tot nu toe werd dit echter nog niet geregeld.

Zijn individuele personen ook gebonden ?

IHR houdt verplichtingen in voor individuen en voorziet ook dat personen individueel verantwoordelijk gesteld kunnen worden voor ‘ernstige inbreuken’ op de Verdragen van Genève en Aanvullend Protocol I en voor andere ernstige schendingen van de wetten en gewoonten in oorlogvoering (oorlogsmisdaden). Onder IHR vallen personen verdacht van dergelijke misdaden onder universele jurisdictie. Met de inwerkingtreding van het Internationaal Strafhof zullen ook individuen die oorlogsmisdaden hebben gepleegd in niet-internationale gewapende conflicten, verantwoordelijk gesteld worden.

Hoewel de mensenrechtenverdragen in eerste instantie staten ter verantwoording roepen voor inbreuken op de mensenrechten, voorziet het mensenrechtenrecht toch individuele strafrechtelijke verantwoordelijkheid voor schendingen die beschouwd kunnen worden als internationale misdaden, zoals genocide, misdaden tegen de menselijkheid en marteling. Deze misdaden vallen ook onder universele jurisdictie.

De ad-hoctribunalen voor ex-Joegoslavië en Rwanda en het Internationaal Strafhof kunnen zich uitspreken over schendingen van zowel het internationaal humanitair recht als van het mensenrechtenrecht.

Wie is beschermd?

Internationaal humanitair recht beschermt personen die niet, of niet langer deelnemen aan de vijandelijkheden. De Verdragen van Genève zijn van toepassing in internationale gewapende conflicten en handelen over het lot van de gewonden en de zieken, zich bevindende bij de strijdkrachten te velde (Verdrag I), het lot van de gewonden, de zieken en de schipbreukelingen van de strijdkrachten ter zee (Verdrag II), krijgsgevangenen (Verdrag III) en burgers (Verdrag IV). Bij burgers horen intern verplaatste personen, vrouwen, kinderen, vluchtelingen, staatlozen, journalisten en andere categorieën van individuen (Verdrag IV en Protocol I).

Op dezelfde manier handelen de regels van toepassing in niet-internationale gewapende conflicten (artikel 3, gemeenschappelijk aan de Verdragen van Genève en Protocol II) over de behandeling van personen die niet of niet langer deelnemen aan de vijandelijkheden.

IHR beschermt de burgers ook door bepalingen over methoden en middelen van oorlogvoering. De partijen bij een conflict moeten te allen tijde een onderscheid maken tussen strijders en burgers en tussen militaire en niet-militaire doelen. Noch de burgerbevolking als dusdanig, noch individuele burgers mogen het voorwerp van een aanval vormen. Het is ook verboden om militaire doelen aan te vallen indien dat de burgerbevolking of goederen van burgerlijke aard onevenredige schade zou toebrengen.

Het mensenrechtenrecht is in de eerste plaats ontworpen voor gebruik in vreedstijd en is van toepassing op alle individuen.

Hoe wordt dit recht geïmplementeerd...

Op nationaal niveau...

De verplichting om het internationaal humanitair recht en de mensenrechten te implementeren ligt in de eerste plaats bij de staten.

Staten hebben de verplichting om een aantal wettelijke en praktische maatregelen te nemen, zowel in vredes- als in oorlogstijd, om een volledige naleving van het IHR te verzekeren.

- Het vertalen van de Verdragen.
- Het voorkomen en het straffen van oorlogsmisdaden door het aannemen van wettelijke strafbepalingen.
- Het beschermen van de Rode Kruis- en de Rode Halve Maanemblemen.
- Toepassen van fundamentele en juridische waarborgen.
- Het verspreiden van IHR.
- Het trainen van gekwalificeerd personeel en het aanstellen van juridische adviseurs bij de strijdkrachten.

Het MRR bevat ook voorzieningen die staten verplichten om de regels onmiddellijk of geleidelijk te implementeren. Ze moeten de nodige wettelijke, administratieve, juridische en andere maatregelen nemen om de rechten voorzien in de verdragen te doen gelden. Dit kan betekenen het bepalen van strafwetgeving die daden verboden onder de mensenrechtenverdragen verbiedt, het voorzien van een procedure voor nationale rechtbanken voor inbreuken op specifieke rechten en verzekeren dat die procedure doeltreffend is.

... op internationaal niveau?

Wat betreft internationale implementatie hebben de staten een gemeenschappelijke verantwoordelijkheid onder artikel 1 gemeenschappelijk aan de Verdragen van Genève om de Verdragen in alle omstandigheden te eerbiedigen en te doen eerbiedigen. Het controlesysteem bevat ook een mechanisme van de Beschermende Mogendheid, een onderzoeksprocedure en de Internationale Commissie voor Feitenonderzoek voorzien in artikel 90 van AP I. Staten die partij zijn bij AP I moeten in gevallen van ernstige schendingen van de Verdragen of van Protocol I optreden in samenwerking met de Verenigde Naties.

Het Internationale Rode Kruiscomité (ICRC) bekleedt in het hele systeem een sleutelpositie op basis van zijn mandaat, toevertrouwd onder de Verdragen van Genève, hun Aanvullende Protocolen en de Statuten van de Internationale Rode Kruis- en Rode Halve Maanbeweging. Het verzekert bescherming en bijstand aan oorlogsslachtoffers, moedigt de staten aan om de verplichtingen van het IHR te implementeren en verspreidt het IHR. Het initiatiefrecht van het ICRC maakt het mogelijk om zijn diensten aan te bieden of gelijk welke actie die het nodig acht, te nemen om een nauwgezette toepassing van het IHR te verzekeren.

Het controlesysteem van de mensenrechten bestaat uit organen opgericht op basis van het Handvest van de Verenigde Naties of op basis van de belangrijkste mensenrechtenverdragen. Het voornaamste orgaan is de Mensenrechtenraad van de VN, de opvolger van de Commissie Mensenrechten, en de subcommissie voor de promotie en de bescherming van de mensenrechten. Er zijn door de Commissie de laatste twee decennia ook speciale procedures ontwikkeld, bijvoorbeeld thematische of landspecifieke speciale rapporteurs en werkgroepen die toezicht houden op en rapporteren over de mensenrechtenomstandigheden binnen hun werkveld.

Zes van de belangrijkste mensenrechtenverdragen voorzien ook in het oprichten van comités van onafhankelijke experts belast met het toezien op de implementatie van die verdragen.

Het bureau van de Hoge Commissaris voor de Mensenrechten speelt een sleutelrol. Dit bureau heeft verantwoordelijkheid voor de bescherming en de promotie van mensenrechten. Het bureau heeft als doelstelling om de effectiviteit van de VN-mechanismen inzake mensenrechten te verbeteren, om het VN-systeem wat betreft de implementatie en coördinatie van mensenrechten te versterken en om op nationaal, regionaal en internationaal niveau de capaciteit om de mensenrechten te promoten en te beschermen en om teksten en informatie over mensenrechten te verspreiden, op te bouwen.

... op regionaal niveau?

Het werk van regionale hoven en commissies voor mensenrechten die opgericht zijn onder de belangrijkste regionale mensenrechtenverdragen in Europa, Amerika en Afrika, is een onmiskenbaar kenmerk van het MRR. Er bestaat geen gelijkaardig mechanisme in het IHR. Toch onderzoeken mensenrechtenorganen meer en meer inbreuken op het IHR.

Het Europese Hof voor de Rechten van de Mens is het middelpunt van het Europese systeem van de bescherming van de mensenrechten onder de Europese Conventie van 1950. De belangrijkste toezichthoudende organen in Amerika zijn de Inter-Amerikaanse Commissie voor de rechten van de mens en het Inter-Amerikaans Hof voor de Mensenrechten. De Afrikaanse Commissie voor de Rechten van de Mens en de Volkeren is het toezichthoudend orgaan opgericht onder het Afrikaans Handvest van 1981. Op 25 januari 2004 trad het protocol voor de oprichting van het Afrikaans Hof voor rechten van volkeren en mensenrechten in werking.